

Mag. Bernard Brščič

SOCIALNO TRŽNO GOSPODARSTVO JE TRŽNO GOSPODARSTVO

Tudi po 25 letih od padca berlinskega zidu lahko na Slovenskem govorimo o ohranjanju zidu v glavah, o presenetljivi dolgoživosti zgodovinsko ovrženih idejnih sistemov. Miselna dediščina socializma se odraža v izkrivljenem razumevanju tržnega gospodarstva. Večina prebivalstva živi v utvari tretje poti, nenaravne združitve socializma in tržnega gospodarstva. Želi si obilja in možnosti izbire, ki jih lahko ponudi zgolj tržno gospodarstvo, hkrati pa bi radi ohranili dobrobiti socializma, močno socialno državo, ki naj bi poskrbela za navidezno brezplačno šolstvo, zdravstvo in visoko stopnjo socialne varnosti. Prevladuje občutek, da z univerzalnim socialnimi pravicami vsi dobivamo in nihče posebej ne izgublja. Pri tem se večina ne sprašuje o načinu financiranja in negativnih ekonomskih posledicah tovrstnega zastojkarstva. S pojavom ti. davčnega mešanja, je večina prebivalstva pristala v do države odvisnem razmerju. Razvila se je odvisniška miselnost, ko kot davkoplačevalci sicer plačujemo davke, a hkrati pričakujemo raznovrstne dotacije, subvencije in olajšave. Gre za kolektivno iracionalnost, ko večina prebivalstva vidi samo dobrobiti odvisništva, ne zaveda pa se, da ga pravzaprav samo financira. Vsak želi živeti na račun države pozabljajoč, da želi država živeti na račun vsakogar.

Prebivalstvo zavrača neenakosti v razdelitvi dohodkov, ki so rezultat tržnega tekmovanja, ni pripravljeno na soočenje z negotovostjo in tveganji konkurence. Odgovor na te dileme naj bi v tranziciji pomenil model socialnega-tržnega gospodarstva, zgled tretje poti, združitev najboljšega iz dveh svetov, socializma in kapitalizma. Socialno-tržno gospodarstvo naj bi pomenilo udejanjanje teze Oskarja Langeja o konvergenci sistemov, ko naj bi tržna gospodarstva z izpostavljanjem vloge socialne države pridobivala značilnosti socialističnih gospodarstev, socialistična gospodarstva pa s tržnimi reformami značilnosti tržnih. Gre za videnje zelo ljubo tranzicijski levici, ki legitimizira tezo o dvosmernem podiranju berlinskega zidu in vsaj deloma rehabilitira ovrženi socialistični ekonomski sistem.

Socialen je pridevnik in ne samostalnik

Pri uporabi sintagme socialno-tržno gospodarstvo v tranzicijskem diskurzu pa gre za semantično prevaro, ko se skuša nemški model tržnega gospodarstva, vzpostavljen po drugi svetovni vojni, predstaviti kot združitev tržne in socialistične ekonomije. Gre za primer potvarjanja intelektualne zgodovine. Ludwig Erhard in Walter Eucken, vodilna predstavnika freiburške šole ordoliberalizma in avtorja modela socialnega tržnega gospodarstva (nem. Sozialmarktwirtschaft) v njem nista videla modela socialističnega tržnega gospodarstva, sicer tipičnega primera contradictio in adiecto. V socialističnem tržnem gospodarstvu bi se država pod krinko udejanjanja socialne pravičnosti vmešavala v rezultate tržne tekme in s pomočjo države blaginje ter progresivnega

sistema obdavčitve dohodka izvajala obsežno prerazdeljevanje. Eucken-Erhardov model socialno-tržnega gospodarstva je bil v osnovi svobodno tržno gospodarstvo, ki zagotavlja minimalno socialno zaščito tistim, ki ne morejo tekmovati. Model sicer predvideva močno vlogo države, a ta je omejena na vzpostavitev pravil igre (nem. Wettbewerbsverfassung), ki omogočajo enakopravno tržno tekmovanje. Nikakor v Eucken-Erhardovem modelu socialno tržnega gospodarstva država ne zasleduje ideala socialne pravičnosti z izenačevanjem dohodkov. Ta je v tržni družbi nedosegljiv.

Uporaba sintagme socialne pravičnosti v kapitalizmu je torej zmotna, osnovana na zgrešeni socialni ontologiji. V tržnem gospodarstvu ni subjekta, ki bi v naprej določal razdelitvene deleže v skladu z določenim socialnim načrtom. Cenovni mehanizem je brezoseben, spontani red, končni rezultat razdelitve pa nenameravana posledica delovanja tisočev kupcev in proizvajalcev. Poljubno vsiljevanje razdelitvenega vzorca v skladu z ideali socialne pravičnosti pomeni odrekanje katalaktični naravi cenovnega mehanizma in s tem njegovo redukcijo v centralno-planski sistem.

Moralnost tržnega gospodarstva

Za freiburško ordoliberalno šolo tržni sistem ni ne moralen ne nemoralen, je amoralen, vrednotno nevtralen sistem, ki ne nagrajuje nujno po meritokratskih načelih. Razdelitev v tržnem gospodarstvu pač ne poteka v skladu z vnaprej znanim meritokratskim vzorcem.

Tržni mehanizem nagrajuje v skladu s prispevkom h blaginji drugih ljudi. Zato niso nujno nagrajeni najmarljivejši ali najinteligentnejši, ampak tisti, ki največ prispevajo k blaginji soljudi. V tržnem sistemu je potemtakem smiselno govoriti zgolj o pojavnosti proceduralne pravičnosti, tj. izpolnjevanju načela izonomije, enakosti pravil za vse udeležence. Podobno kot v nogometu ne zmagava vedno boljša ekipa tudi tržno gospodarstvo vselej ne razdeljuje v skladu z meritokratskimi načeli. Socialistična ideala enakosti rezultatov ali šibkejši enakost možnosti sta s svobodnim tržnim gospodarstvom nezdružljiva.

Država in pravična družba

Povedano pa ne izvzema vloge države pri vzpostavitvi pravične družbe. Močna, na načelih vladavine prava utemeljena država, je po videnju ordoliberalizma ključni pogoj za delovanje socialnega-tržnega gospodarstva. Žal je umevanje socialnega tržnega gospodarstva v tranzicijskih državah še vedno napačno. Zmotno se je izpostavljala prerazdelitvena funkcija, pozabljalo pa se je na nujnost vzpostavitve pravne države. Ravno nedelovanje pravne države je največji tranzicijski primanjkljaj, zlasti akuten v Sloveniji. Povzročilo je preštevilne tranzicijske odklone, v začetku procese prvotne akumulacije, kasneje pa procese koncentracije in centralizacije kapitala. Rezultat je vzpostavitev pseudokapitalističnega sistema, temelječega na nelegitimno in nelegalno pridobljenih lastninskih pravicah. V družbi, kjer so lastninske pravice utemeljene na dejanski kraji ni več mogoče govoriti o udejanjanju proceduralne pravičnosti. Posledično lahko govorimo o krizi legitimnosti družbenoekonomskega sistema. Gre za resen

družbeni problem, ki utegne v prihodnosti omajati politično stabilnost in ustvariti ugodne razmere za razmah neosocializma.

Recidiv socializma

Nezadovoljstvo z ekonomskimi dosežki tranzicije, še posebej razdelitvijo "tranzicijskih dividend" oziroma dobrobiti višje gospodarske rasti je že postal resen politični problem. S tranzicijo in sedanjo gospodarsko krizo povzročeno obubožanje delavstva, izginjanje srednjega razreda in procesi tajkunizacije so privedli do razčaranja, do izgubljene vere v ekonomsko svobodo in tržno gospodarstvo. Predtranzicijski ideal svobode zamenjujeta ideala socialne varnosti in enakosti, vrednot, ki naj bi zaznamovale socialistični sistem. Pri tem pa se prehitro pozablja, da je bila za doseganje socialne varnosti žrtvovana ekonomska učinkovitost in da je v socializmu enakost pomenila enakost v revščini. Naloga kritične družbene refleksije je ugotovitev, da rešitev tranzicijskih družbenih problemov ni v recidivu socializma, ampak vrnitev k predtranzicijskim idealom na pravni državi temelječega svobodnega tržnega gospodarstva. Upoštevajoč pojav ugrabitve države, ko posamezne interesne skupine s klientelizmom in korupcijo vplivajo na delovanje države, gre za težko uresničljivo poslanstvo. V dveh desetletjih smo ustvarili sistem, ki namesto na podjetništvu in ustvarjanju novega bogastva, temelji na plenjenju, ekstrakciji rent in prerazdeljevanju v socializmu ustvarjenega bogastva.

Socialna država je problem ne rešitev

Ugotovitev, da je krizo legitimnosti slovenskega kapitalizma moč rešiti s krepitvijo socialne države je značilen logični non sequitur. Stranpoti slovenskega kapitalizma so zgolj simptom, bolezen je odpoved delovanja države. Priča smo paradoksalni situaciji, ko država z nedelovanjem pravne države povzročene anomalije kapitalizma skuša odpravljati s krepitvijo socialne funkcije. Pot v pravično družbo ne more biti tlakovana s povečevanjem prerazdeljevanja, ampak z naslonitvijo na klasično-liberalni model države, ki naj po Johnu Locku skrbi za varovanje življenja, svobode in zasebne lastnine. A ker so vrednote Slovencev po petih desetletjih komunizma tako zaznamovane z egalitarizmom in nevoščljivostjo, da ne predstavljajo moralne ovire prerazdeljevanju dohodka, imajo socialdemagoške ideje o vzpostavitvi utopičnega socialističnega tržnega gospodarstva svetlo prihodnost.